
SOBRE ELS *MILACRES* VICENTINS DE VICENT BOIX

JOAN VICENT FUERTES ZAPATA
fuerza@alumni.uv.es
Universitat d'Alacant

Resum: El present treball és un recorregut per la producció teatral del cronista valencià Vicent Boix (1813-1880), que se centra en els coneguts *milacres*, els qual són recreacions teatrals sobre alguns episodis de la vida de sant Vicent Ferrer. Les onze peces de teatre infantil elaborades per Boix ens permeten aproximar-nos a la llengua i al món que l'envoltava.

Paraules clau: Vicent Boix, *milacres*, sant Vicent Ferrer, teatre infantil.

ABOUT TEATRICAL WORKS (*MILACRES*) BY VICENT BOIX

Abstract: The present work is a tour of the theater production by the Valencian chronicler Vicent Boix (1813-1880), which focuses on the famous *milacres*, which are theatrical recreations of some episodes from Saint Vincent Ferrer's life. The eleven plays for children that he studied enabled us to study many aspects and make it possible to get familiar with the language and the world around him.

Key words: Vicent Boix, *miracles*, saint Vicent Ferrer, children's theatre.

Tot i que caldria iniciar la recerca i l'anàlisi de les fonts emprades per Boix en la redacció dels seus *milacres* vicentins –un dels textos més menystinguts de l'obra boixiana–, la lectura d'aquells i la seua complexitat em porta fer, primer, més que no una enumeració de fonts o motius que Boix va utilitzar a la seua obre teatral vicentina, una primera aproximació a aquelles obretes de teatre, atés que són pràcticament desconegudes i cal, en primer lloc, donar-les a conèixer per tal de poder fer, més avant, un estudi més detallat i en profunditat, per tal d'identificar les fonts i els recursos que va emprar l'autor.

Vicent Boix i Ricarte (Xàtiva, 1813 - València, 1880) és un dels pocs valencians del XIX que ha merescut l'atenció dels estudiosos i que, ara com ara, disposa d'alguns treballs biogràfics que ens mostren la seua vida amb un cert detall. A més, la seua contribució com a escriptor i com a cronista –historiador– ha estat tinguda en compte per autors no només del seu temps, sinó també del segle XX, com ha destacat recentment Martí i Badia (2014). Això és mostra de com els historiadors, els erudits i els literats, des de la Renaixença, han sentit un evident interès per l'obra de Vicent Boix. Ja el fundador de «Lo Rat Penat», Constantí Llombart –un dels pares del moviment de regeneració cultural i lingüística a València, juntament amb Teodor Llorente– li dedicava pàgines ben interessants i útils al seu treball *Los fills de la morta-viva* (València, 1883), una obra que havia estat premiada pel consistori dels Jocs Florals valencians del 1879. En aquest sentit cal destacar que Llombart (1883: 300-312), a qui

seguiré ací, després d'oferir-nos dades de la infantesa desgraciada de Boix, de la seua formació a l'Escola Pia de València, el seu ingrés en l'esmentat ordre educador i la seua posterior secularització –el 1837–, ens dóna dades dels diferents llocs que va ocupar en l'exèrcit i l'administració i de seguida passa a comentar la seua producció literària dramàtica, que no passa de mitja dotzena d'obres. Per una altra banda, ens ofereix informació sobre la carrera «acadèmica» de Boix, que va arribar a ser rector del Col·legi de Nobles de Sant Pau durant uns mesos, el 1843, i, a més, comissionat, un any més tard, per a formar un catàleg «de tots els moviments y objectes artístichs de la província» (Llombart, 1883: 303). Va ser escollit, per altra banda, membre corresponent de l'Institut Històric de França (1845), i arribà a ser catedràtic d'Història a la Facultat de Filosofia de la Universitat de València des del 1847 –tot i que ja havia ocupat les càtedres de Perfeccionament del llatí i de Retòrica i Poètica, abans. Interessa destacar, igualment, que va ser nomenat cronista de València el 1848; i, entre altres llocs que ocupà, va ser soci de la Reial Societat Econòmica d'Amics del País, de València, censor de teatres, acadèmic corresponent de mèrit de l'Acadèmia Espanyola d'Arqueologia i de la d'Història (1853), soci corresponent de l'Institut Arqueològic de Roma i del de Berlín, etc. Finalment, va ser honorat amb distincions per part del govern de l'estat, que li atorgà diferents condecoracions honorífiques, sempre en relació al seu treball d'erudit i d'historiador. Sense oblidar que Boix fou president d'honor de «Lo Rat Penat», com ja he dit més amunt (Llombart, 1883: 303-304, 308-309, 311). Aquestes informacions, per tant, ens forneixen suficients dades per tal de reconstruir una aproximació prou exacta a la vida de Boix, de mà d'algú que el va conèixer en persona i que, per tant, es trobava en condicions de poder oferir-nos detalls verídics.

Boix, per altra banda, va ser un autor prolífic, com s'encarrega de remarcar el mateix Llombart (1883: 304-308). Va redactar novel·les històriques de regust romàntic a tractats i manuals d'història d'Espanya, passant per discursos, relacions de festes i solemnitats, versos, peces teatrals destinades específicament per als xiquets –els *milacres* vicentins que ara comentaré–, va fer nombroses col·laboracions en premsa la periòdica, s'encarregà de discursos –com el pronunciat als Jocs Florals de Barcelona, el 1877– i, especialment, va confegir la seua coneguda *Historia de la ciudad y reino de Valencia* que, impresa en tres volums, entre el 1845 i el 1847 és l'obra més recordada de Boix, el qual, amb ella va reprendre la tradició historiogràfica local, tallada pràcticament amb Escolano, al segle XVII. Aquell text, a més, per la seua voluntat de remarcar la *valencianitat* –dins la Corona d'Aragó– va rebre els elogis dels historiadors i dels erudits posteriors. Fins al punt que, el 1988 i el 1990, es va tornar a reeditar facsimilament, en tant que es va considerar que continuava mantenint, en part, la seua vigència.

Nascut a Xàtiva, quan la família fugia de la invasió francesa napoleònica, i d'orígens tan humils que Llombart arriba a explicar com «sa desditjada mare» anava «folla y demanant de porta en porta almoyna per l'amor de Déu, sens que ell poguera donar-li nengun socós» quan ella ja era religiós escolapi (Llombart, 1883: 301), Boix es va vincular a opcions polítiques liberals i les va defensar tota la seua vida, encara que, per motius personals, fugia dels extrems, que considerava poc útils. Des d'un naixement tan humil, arribà a la tomba amb honors dispensats per la monarquia i pel govern municipal, a més de rebre'n de part d'un ampli sector de la societat del seu temps, gràcies, sens dubte, a la seua activitat intel·lectual i cultural. Molt probablement, gran part d'aquell reconeixement social va ser conseqüència de l'èxit que li va comportar la publicació de la seua *Historia de la ciudad y reino*

de *València*, com ja he apuntat, però, també, per altres textos seus, entre els que no serà de poc interès, ara, recordar, ací, la seua activitat com autor de *milacres*, ja que, en tant que peces molt populars, li atorgaven una dimensió social fins i tot entre el poble que tenia una menor o nul·la preparació cultural.

El gènere teatral que rep el nom de *milacres* es vincula a la figura del sant dominicà valencià Vicent Ferrer i, segurament, els seus orígens caldria situar-los en els segles XVI i XVII, malgrat que evolucionarien a poc a poc i donarien els símptomes de major vitalitat al XIX, època en què, precisament, escriurà Vicent Boix, tal com ja s'ha estudiat (Cervera 1983). Per un altre costat, cal assenyalar ara que la tradició popular valenciana havia atorgat sovint la capacitat de fer miracles i prodigis a sant Vicent Ferrer, el sant local que més devoció ha tingut en les nostres terres al llarg dels segles, com han demostrat recentment les aportacions d'Escartí (2008; 2013), Roca (2013) i Ferrando (2013). Fins a tal punt que, de Morella a Agullent, de Casp a Alacant o a Barcelona i, sobretot, a València, la figura del sant ha perviscut en les anècdotes locals i, en aquest sentit, ha engendrat i mantingut tradicions que, de vegades, han passat a la literatura en forma de representacions teatrals senzilles però que, a voltes, han comptat per tal de perpetuar-les amb la col·laboració d'autors de renom. Aquelles manifestacions literàries dialogades són els textos coneguts ja en el seu temps com *milacres*, que es basen en l'escenificació d'un fet suposadament miraculós i obrat per part de fra Vicent Ferrer. Aquestes peces s'han perpetuat i han conegut diferents versions –anònimes o amb signatura d'autor– i una de les que presenta un major recorregut ha estat la coneguda com el *milacre* de *La font de Lliria*, ja que la seua primera notícia data del 1822 i constitueix, a més, la primera prova que tenim a hores d'ara de l'arribada a la impremta d'un text d'aquestes característiques, com ja he estudiat en alguns altres llocs (Fuertes Zapata 2013a, 2013b i 2014).

Unes dècades més tard d'aquesta activitat teatral inicial ara esmentada, trobarem la producció de *milacres* de Vicent Boix, la qual, fins al moment, es troba conformada per onze peces conegudes: *Els bandos de València o la paraula de sen Visent Ferrer* (València: Joan Fenoll Bordonado, 1855), *Els hòrfens de sen Visent* (València: Josep Maria Ayoldí, 1860), *El pendó de València* (València: Josep Mateu Garín, 1860), *L'oràcul de Caspe* (València: M. Piles, 1861), *El metge prodigiós* (València: Josep Mateu Garín 1861), *Lo rey y l'apòstol* (València: Josep Mateu Garín, 1862), *Lo àngel y lo diable* (València: J. Peydró, 1865), *La pau de Molvedre* (València: Salvador Martínez, 1865), *La creu de la Peña* (València. Salvador Amargós, 1868), *Lo toch de somatén* (València: Josep Doménech, 1870) i *Los de fora y los de dins* (València: Llibreria de la Viuda i fill de Mariana, 1880). Tots ells els podem trobar, actualment, en diferents biblioteques valencianes, i alguns –els menys–, s'han reeditat en facsímil, per part dels sectors urbans que encara s'encarreguen de representar actualment sobre els escenaris peces de característiques molt semblants.

Una de les qüestions que més crida l'atenció de la producció de *milacres* de Boix –inspirats, en molts casos, en l'hagiografia vicentina de Vidal i Micó (1735)– és que, si bé la major part de l'obra del cronista va ser en castellà, en aquelles peces vicentines, destinades a ser representades per xiquets, l'autor va optar sempre per la llengua del poble. Una llengua que, sense cap dubte, havia de ser de més fàcil memorització per als infants de València que s'encarregaven de representar les obretes dramàtiques en els carrers de la ciutat, tal com era i és costum, i que Boix es va estimar sempre i va ajudar a recuperar, dotant-la de prestigi (Martí i Badia 2014) com va fer, també, amb tot allò que provenia del passat dels valencians, a recordar el qual va col·laborar amb les seues obres històriques i, també, en aquelles altres

de creació literària, que sempre gaudiren, amb tot, d'un rerefons d'ambientació local i del món pretèrit valencià –musulmà o cristià.

Per centrar-nos ara en una primera aproximació als *milacres* de Boix, prendrem a consideració quatre d'ells que ens permeten fer un sondeig amb resultats bastant interessants. Així, *Els hòrfens de sen Visent* és un milacre datat l'any 1860 i els personatges que trobem són: *Sant Vicent, Fra Colau, Pere, Gori, El governador general de València, un soldat, dos dones, dos massers i moros i cristians*. Aquest *milacre* és particularment interessant perquè ens permet veure un dels vessants que l'hagiografia vicentina més va potenciar, fins i tot quan ja no era necessari, per les condicions socioreligioses de la península Ibèrica. Ens referim a la qüestió de la minoria religiosa dels musulmans, que si bé era un problema important a la València del XV –i, segurament, una de les obsessions del sant, com abans ho havia estat de Lull–, fou un problema que deixà d'existir rere l'expulsió dels moriscos, el 1609. En aquesta cas, Vicent Ferrer s'haurà d'involucrar per defensar uns orfes als quals protegeix, tot evitant que es porte avant un enfrontament religiós i imposant-se el bon seny del frare dominicà, que aconseguix que els veïns cristians i moros visquen en pau. Si la imatge del sant ha estat sempre la de predicador apocalíptic i contra els musulmans, ací el trobaríem aportant la voluntat d'una bona convivència entre les dues religions.

A *Lo toch de somatén* ens trobem, però, davant un text del 1870 i els personatges que apareixen en ell són: *Sant Vicent Ferrer, El Duc de Montblanc, Salomó, Toni Granulla, Guillem, Geroni i els Hòmens del poble, a més d'arquers i jueus*. En aquesta ocasió ens trobem un milacre de més extensió i d'una major complicació, on es poden observar molts moments de tensió dramàtica i de perill, que podrien desembocar en un enfrontament bèl·lic que hauria conduït a una guerra fratricida. La intervenció de sant Vicent tornarà a ser providencial, ja que evitarà la confrontació armada i la destrucció de València, posant-se en perill, per contra, ell mateix, en un acte heroic de sacrifici personal en pro del benestar de la comunitat. En aquest *milacre* podem detectar de nou el tema de les minories religioses, tot i que en aquesta ocasió el problema se centra en els jueus. Però, el que caldria destacar és que quan quasi tot està perdut i sembla que les espases estan en alt i València es convertirà en un plàsticament descrit com un «riu de sang» –com s'arriba a dir en algun moment–, apareix la figura del sant dominicà per dissuadir tothom d'un possible conflicte armat i mostrant-se ell com pacificador dels dos grups que s'havien enfrontat.

A *La pau de Molvedre*, un *milacre* datat l'any 1865, trobarem una problemàtica molt diferent. En ell trobem els personatges de *Sant Vicent Ferrer, Toni, Bertomeu, El justícia de Morvedre, Arnau de Bellera* (governador del Regne), un *Missatger i el poble*. El *milacre* en aquesta ocasió comença amb el retorn de Toni a la seua pàtria, on es troba amb *Bertomeu*, amic de tota la vida, i allà li conta totes les aventures per on ha passat. Mentrestant, *Lo justícia* va explicant la situació bèl·lica que s'està vivint a Morvedre, un conflicte armat que deriva directament dels enfrontaments entre els bàndols nobiliaris que es barallen a València i que lluiten pel poder municipal. Tot i que el *Missatger* intenta que se signe la pau, fent acomplir les indicacions del *Governador*, aquesta no serà possible fins a la intervenció del *pare Sant Vicent Ferrer* que, de bell nou, es mostra com a solució del conflicte nobiliari –cosa que apareix, també, en altres milacres del Boix i que es remunta a situacions reals, atribuïdes a Ferrer, que hauria fet de mitjancer entre els Vilaragut i els Centelles valencians. En aquest cas, Boix fa veure ben clar –i com en altres ocasions– el respecte que se li tenia al sant i el poder de convicció seua, mitjançant la paraula, que esdevé clau: de fet, és el poder sermonador de

Vicent Ferrer el que obra el miracle d'evitar el vessament de sang entre les famílies nobles valencianes. Òbviament, la visió aportada per Boix no deixa de ser una mica simple: el sant, predicant la fe, la religió i la bondat de la germanor els fa veure que la guerra no és la solució i que han de viure en pau. Una visió més utòpica que real, com és fàcil d'entendre, però que pretenia, en última instància, remarcar el paper pacificador que se li havia de suposar als membres de l'església. Aquest *milacre*, per altra banda, remarca també el vessant còmic que presenten molt sovint aquesta mena de textos.

Novament, trobem una situació semblant amb *Los de fóra y los de dins*, un text datat l'any 1870 i amb els personatges de *Sant Vicent Ferrer*, *En Pere de Vilaragut*, *En Bernard de Centelles*, *En Berenguer Arnau de Bellera*, *Franciscot*, *Garrapata*, *Raiül* i els *Nobles*. Aquest *milacre* ens situa la problemàtica dels bàndols de València en un context molt concret: rere la mort del rei Martí s'haurien format dos bàndols entre els valencians, un a favor del comte d'Urgell i l'altre en favor de l'infant Ferran d'Antequera (anomenat ací, *de Castella*). Els partidaris del comte d'Urgell conformen un parlament al palau de València i Bernat de Centelles un altre a Paterna. Durant la representació del *milacre* observem batalles, morts i desgràcies, fins que l'aportació de sant Vicent torna a donar els seus fruits. En aquest cas, el sant decideix fer una reunió amb els màxims responsables de cada facció i, mitjançant la seua paraula, es torna a salvar *in extremis* un enfrontament que es preveia ruïnós per a la ciutat de València i, en definitiva, per a la societat en què vivia el sant, tot remarcant-se, així, la situació negativa que s'origina amb els enfrontaments armats entre membres d'un mateix estat, un aspecte que no hem d'oblidar que havia de ser de gran actualitat en la València de Boix, commoguda per les confrontacions carlines.

No m'entretindré a comentar més detalls en aquesta línia de la resta d'exemples de *milacres* de Vicent Boix, atés que els comentats ja ens permeten veure clarament una sèrie de trets definitoris que es repeteixen en les altres.

I és per això com puc concloure que Vicent Boix va beure en la majoria d'ocasions en fonts dels hagiògrafs del sant medieval: recull la tradició de sant Vicent bel·ligerant contra moros i jueus però s'afanya a mostrar-lo «pacificador» i amb voluntat de crear harmonia entre les minories religioses. Per altra banda, la visió del dominicà home polític –com ha va ser en realitat i només caldria recordar la seua activitat fonamental al Compromís de Casp que escolliria Ferran d'Antequera com a rei de la Corona d'Aragó– la podem trobar en diferents *milacres* escrits per Boix: Ferrer és un frare que amb la seua capacitat sermonadora va aconseguir la pau entre la noblesa rectora de la societat en què vivia.

En un cas i en l'altre, Boix sembla haver pres dades i arguments de la història de Vidal i Micó –com ja he dit. Però, a més, fa l'efecte que Boix va escollir aquelles temàtiques concretes pensant també en el món que l'envoltava: el món de guerres fratricides a l'Espanya del XIX i, encara, un món en conflicte, que generava uns grups socials desfavorits –com ara els infants i els orfes–, als quals, precisament, s'adreçava la seua producció teatral, com ja he dit.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Cervera, J. (1983) *Los milacres vicentinos en las calles de Valencia*, València, Del Cenia al Segura.
 Escartí, V. J. (2008) «A propòsit de l'ús del valencià en els centenaris de la canonització de sant Vicent Ferrer (1555, 1655 i 1755)», *En el món de sant Vicent Ferrer*. València, Denes, pp. 51-70.

- Escartí, V. J. (2013) «El record de sant Vicent Ferrer durant l'edat moderna (ss. XV- XVIII)», dins *Els valencians en el Compromís de Casp i en el Cisma d'Occident*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 459-502.
- Ferrando, A. (2013): *Sant Vicent Ferrer en la historiografia, la literatura, l'hagiografia i l'espiritualitat al segle XV*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- Fuertes Zapata, J. V. (2013a) «Teatro popular valenciano: *El milacre de Lliria*», dins *Escribir y persistir. Estudios sobre la literatura en catalán de la Edad Media a la Renacimiento*, vol. III, Buenos Aires / Los Angeles: Argus-a, pp. 48-66.
- Fuertes Zapata, J. V. (2013b) «A propósito del milacre de la *Font de Lliria*», *Festes en honor a Sant Vicent Ferrer*, Lliria: Confraria de sant Vicent Ferrer, pp. 81-83.
- Fuertes Zapata, J. V. (2014) «*La font de Lliria*: Edició del primer milacre vicentí publicat (1822)», *Scripta*, 4, pp. 96-110.
- Fuertes Zapata, J. V. & D. Vilaplana (2014) «Els milacres vicentins del segle XIX: A propòsit d'un nou camp de recerca», *eHumanista/IVTTRA*, 5, pp. 190-196.
- Llombart, C. (1883) *Los fills de la morta-viva*, València, Emili Pasqual.
- Martí i Badia, A. (2014) «La contribució de Vicent Boix i Ricarte (1813-1880) a la recuperació de la consciència lingüística dels valencians», *eHumanista/IVTTRA*, 5, pp. 52-74.
- Roca Ricart, R. (2013) «El record de sant Vicent Ferrer al llarg dels segles XIX i XX», dins *Els valencians en el Compromís de Casp i en el Cisma d'Occident*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 503-526.
- Vidal i Micó, F. (1735) *Historia de la portentosa vida y milagros del valenciano apóstol de Europa, san Vicente Ferrer*. València, Josep Esteban Dolz.